

Юрчишин Н. Д.,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ФРАЗЕМНО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ “СТРАХ” В УКРАЇНСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ

У статті проаналізовано фраземно-семантичне поле “страх” української та німецької мов з різними компонентами на позначення емоцій. На основі зіставно-порівняльного аналізу виявлено семантичні та структурні особливості фразем обох мов.

Ключові слова: фразеологія, фразема, фраземно-семантичне поле, компонент, емоції, зіставно-порівняльний аналіз.

В статье проанализировано фраземно-семантическое поле “страх” украинского и немецкого языков с различными компонентами для обозначения эмоций. На основе сопоставительно-сравнительного анализа выявлено семантические и структурные особенности фразем обоих языков.

Ключевые слова: фразеология, фразема, фраземно-семантическое поле, компонент, эмоции, сопоставительно-сравнительный анализ.

The article analyzes the idiomatic-semantic field “fear” of the Ukrainian and German languages with different components describing emotions of fear. The contrastive-comparative analysis proved the semantic and structural features of the idiomatic expressions of both languages.

Key words: phraseology, phraseme, idiomatic-semantic field, component, emotions, the contrastive-comparative analysis.

Проблемі системного характеру мови та закономірностей семантичних зв'язків між мовними одиницями приділялася значна увага вже кінці 19 – на початку 20 ст. (О.О. Потебня, М.М. Покровский, R. Meyer, G. Ipsen та ін.). Особливо важливі думки були висловлені в статті R. Meyer “Семантичні системи”, в якій автор виділяє три типи семантичних полів: 1) природні (назви дерев, тварин, частин тіла); 2) штучні (назви військових чинів, складові частини механізмів і под.); 3) напівштучні (термінологія мисливців або рибалок, етичні поняття і под.). Семантичний клас Bedeutungssystem (він визначає як “впорядкованість (Zusammenordnung) певної кількості виразів з тої чи іншої точки зору” (R. Meyer), тобто з точки зору якої-небудь одної семантичної ознаки, яку автор називає диференціюючим фактором. Диференціюючі фактори, на думку R. Meyer, мають не логічний, а мовний характер і тому повинні братися з самої мови.

Висловлювання вчених 19 – початку 20 ст. про системний характер мови мали глибокий зміст і стимулювали подальший розвиток досліджень в цій галузі. Однак вони не становили цілісної теорії, тому засновником теорії семантичних полів дійсно вважається відомий німецький вчений J. Trier, який у своїх дослідженнях розробив не тільки нові принципи системного аналізу лексики, але й використав їх у дослідженні широкого фактичного матеріалу [1, 27-28].

Великий внесок в теорію дослідження семантичних полів внесли вітчизняні та закордонні лінгвісти (В.И. Кодров, В.Д. Филин, А.А. Уфимцева, С.Д. Кацнельсон, Л.М. Васильев, G. Ipsen, A. Jolles, K. Reuning, L. Weisgerber, P. Lutzeier, H. Peters, M. Snell-Hornby). Найбільш глибоко теорія лексико-семантичних полів розроблена в дослідженнях L. Weisgerber, Ф.Д. Філіна, С.Д. Кацнельсона.

Поряд з виділенням у мові лексико-семантичних полів і груп подібні поля і групи виділяються також і в фразеології.

В основу фраземно-семантичних полів і груп можуть бути покладені різні принципи. С.А. Ножин пропонує об'єднати члени фраземно-семантичного поля навколо одного поняття, яке виражається кожним членом поля. Подібної точки зору дотримується також А.С. Аксамитов, відкреслюючи важливість послідовного групування фразеології. На думку А.М. Эмирової семантичні і тематичні поля є основною формою комплектації та збереження фразеологізмів у пам'яті людини [4, с. 41]. Подібне членування фразеології є результатом відображення в свідомості людини системності навколишнього світу і системного характеру національної фразеології.

Об'єктом дослідження є фраземно-семантичне поле “страх” української та німецької мов.

Актуальність дослідження зумовлена застосуванням зіставно-порівняльного аналізу, з метою вивчення специфічних особливостей фраземно-семантичного поля “страх” в українській та німецькій мовах.

Мета даної статті полягає у вивченні й порівнянні фраземно-семантичного поля “страх” в українській та німецькій мовах.

Фраземно-семантичне поле “страх” в українській та німецькій мові представлене різними компонентами. Широко представлені фраземи з компонентами, що називають частини тіла і внутрішні органи людини. Компоненти – назви частин тіла стають носіями певних абстрактних якостей і властивостей, набуваючи тим самим узагальнююче символічне значення.

Наприклад розглянемо фраземи з компонентом зуб. В українській мові фраземи *зуб на зуб не попадає* (не потрапляє); *цокотіти* (цокотати, цокати) *зубами* (від страху) означає *хто-небудь тремтить з переляку*, а в німецькій мові фразема *unter (або mit) Zähneklappern* має значення *клацаючи зубами* (від страху). Наприклад Вовки в лісі з'явилися. Не чув? Думаєш, мені тепер не страшно на хутір іти? *Зуб на зуб не попадає!* М. Стельмах [3, с. 273]; *Unter Zähneklappern gingen wir in das Turmzimmer zurück. Spukte es nun wirklich?* W. Friederich [5, с. 553].

Як в українській, так і в німецькій мовах до фраземно-семантичного поля “страх” також відносяться фраземи з компонентами, що називають домашніх і диких тварин, комах, рослин, птахів тощо. Наприклад фраземи в укра-

їнській мові з компонентом мурашки // комашки: як (мов, ніби і т. ін.) комашки полізли (поповзли) по спині у кого; аж мурашки лізуть / полізли по спині (по тілу за плечима і т. ін.) чий, у кого, кому; аж холодні мурашки лазили по спинах мають прямі відповідники в німецькій мові *j-d hat Ameisen; es läuft j-m kalt (або heiß und kalt, eisig, eiskalt) über den Rücken (або den Rücken herunter)* – у кого-н. мурашки лізуть по тілу. Наприклад: При одній думці про те, що на його шії може зненацька затягнутися зашморг, *по спині* Паршецького *полізли мурашки* (М.В. Тарновськмі) [3, с. 411]; Навкруги було темно, моторошно, *аж холодні мурашки* лазили хлопцям *по спинах* П.Козланюк [3, с. 412]; ... und es hatte ihn wütend angesehen, so wütend, dass ihm *kalt über den Rücken lief*, wenn er daran dachte. E. Klein [2, с. 142]. Значення *мурашки лізуть / полізли по спині (по тілу за плечима і т. ін.) чий, у кого, кому* у німецькій мові мають також такі фраземи, як: *j-m läuft (або j-n überläuft) eine Gänsehaut = die Haut schauderte j-m = ein (kalter) Schauer läuft j-m über die Haut (або über den Leib, über den Rücken) = ein Schauer überläuft j-n*.

Розглядаючи фраземи з компонентом волосся, ми бачимо, що в українській мові фраземи: *волосся піднімається (підіймається) / піднялося вгору (догори) у кого; зуб у гору поліз*. Наприклад: Хто спускався на громаку з високої гори? ... Спершу не то спускатись, униз страшно глянути... Як уперше сядеш на громака, як подумаєш, де той у Бога низ, *волосся піднімається вгору*... (Панас Мирний) [3, с. 124], мають прямі відповідники у німецькій мові *die Haare sträuben sich j-m in die Höhe = die Haare stehen або das Haar steht j-m zu Berge*. Наприклад: *Mir sträubten sich die Haare*, denn ich wußte sofort, was geschehen war, und Stefans Anblick bestätigte gleich meinen Verdacht. R. Strahl [2, с. 289].

Висновки та перспективи дослідження. Результати нашого дослідження свідчать на користь того, що в українській та німецькій фразеології фраземно-семантичне поле “страх” представлений численними фраземами з різними компонентами, що описують широкий спектр негативних емоційних переживань суб’єкта як від власних досягнень, так і від спілкування з іншими людьми та навколишнім світом. Проаналізовані фраземи на позначення страху в українській та німецькій мовах дають можливість продемонструвати ще один доказ подібності та відмінного в обох мовах.

Перспективним залишається дослідження фраземно-семантичних полів в українській та німецькій мовах на позначення емоційно-вольових процесів.

Література:

1. Дудка В. І. Становлення та розвиток фразеологічного поля “Радість і горе” в німецькій мові (досвід діахронічного дослідження) : дис. ... канд. філологічних наук : 10.02.04 / Дудка Віра Іванівна – К, 1994. – 186 с.
2. Німецько-український фразеологічний словник у двох томах [уклад. В. І. Гаврись, О. П. Пророченко]. – К. : Радянська школа, 1981. – 416 с.
3. Словник фразеологізмів української мови [уклад. В. М. Білоноженко та ін.] – К. : Наукова думка, 2008. – 1104 с.
4. Эмирова А. М. Русская фразеология в коммуникативном аспекте / А. Эмирова – Ташкент : ФАН, 1988. – 91 с.
5. Friederich W. Moderne deutsche Idiomatik. Alphabetisches Wörterbuch mit Definitionen und Beispielen. Max Hueber Verlag 1995 – S. 567.